

УДК 338.4

М. І. Стегней,

к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет

АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ТА СПОЖИВАННЯ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

M. Stehnei,

Candidate of Economic Sciences, Associated Professor of Accounting and Finances, Mukachevo State University

ANALYSIS OF PRODUCTION AND CONSUMPTION OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN UKRAINE

Стаття присвячена аналізу сучасного стану виробництва та споживання аграрної продукції в Україні. Окреслено вплив агропромислового виробництва на рівень розвитку сільських територій. Досліджено динаміку структури різних форм сільськогосподарських підприємств. Проведено оцінку фактичних та прогнозованих обсягів валової продукції сільського господарства, визначено закономірність їх зміни у вигляді поліноміального тренда. Здійснено порівняльний аналіз динаміки обсягів виробництва та споживання основних сільськогосподарських продуктів. Проведено оцінку раціональності споживання продуктів харчування населенням України. Доведено, що з метою насичення вітчизняного ринку продуктами власного виробництва, сільськогосподарським підприємствам, слід звернути увагу на нарощування обсягів виробництва м'яса та м'ясопродуктів. Узагальнено, що нагальною потребою є створення умов для реалізації багатофункціональності сільського господарства і села в інтересах суспільства. Таким чином, аграрний сектор, який забезпечує більшість продуктів харчування, має великі можливості для суттєвого зростання і повнішого забезпечення споживчого попиту.

This article analyzes the current state of production and consumption of agricultural products in Ukraine. The impact of agro-industrial production on the level of rural development has been outlined. The dynamics of the structure of different forms of agricultural enterprises has been studied. The estimation of actual and projected volume of gross agricultural output has been done, the pattern of change in the form of a polynomial trend has been set. The comparative analysis of changes in production and consumption of basic agricultural products has been made. The estimation of rationality food consumption in Ukraine has been done. It is proved that in order to saturate the domestic market of products of own production, agricultural enterprises should pay attention to the increase of production of meat and meat products. It has been generalized that the urgent need is to create conditions for the realization of multifunctionality of agriculture and villages in the public interest. Thus, the agricultural sector, which provides most of the food products, has great potential for significant growth and full provision of consumer demand.

Ключові слова: виробництво сільськогосподарської продукції, споживання продуктів харчування, екологічно сталий розвиток сільських територій, раціональна норма споживання.

Key words: agricultural production, food consumption, environmentally sustainable rural development, rational consumption rate

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний етап розвитку національної економіки характеризується подальшими соціально-економічними перетвореннями на селі. Відповідно одним із пріоритетних напрямів державної політики має бути розв'язання супутніх проблем екологоорієнтованого розвитку сільських територій, виробництва екологічнобезпечних продуктів харчування, використання й охорони земель, збереження, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, що є вагомими факторами переходу на засади сталого розвитку та гарантування екологічної і продовольчої безпеки національної економіки. Сис-

темна стратегія переходу сільських територій на екологічнобезпечний шлях розвитку та виробництво екологічної сільськогосподарської продукції дозволить вирішити низку гострих соціально-економічних й екологічних проблем і є одним із найскладніших етапів реформ в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження питань виробництва екологічної сільськогосподарської продукції та раціонального споживання продуктів харчування проведено у низці наукових публікацій вчених, серед яких:

Таблиця 1. Кількість діючих сільськогосподарських підприємств у сільському господарстві (станом на 1 липня; одиниць)

	2002	2005	2010	2011	2012	2013
Усього	61178	57877	56493	56133	55866	55858
Господарські товариства	9337	7900	7769	7757	8121	8295
Приватні підприємства	4116	4123	4243	4140	4183	4153
Виробничі кооперативи	2111	1521	952	905	856	810
Фермерські господарства	43042	42447	41726	41488	40732	40856
Державні підприємства	570	386	322	311	294	278
Підприємства інших форм господарювання	2002	1500	1481	1532	1680	1466
у % до загальної кількості						
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Господарські товариства	15,3	13,7	13,8	13,8	14,5	14,8
Приватні підприємства	6,7	7,1	7,5	7,4	7,5	7,4
Виробничі кооперативи	3,4	2,6	1,7	1,6	1,6	1,5
Фермерські господарства	70,4	73,3	73,8	73,9	72,9	73,2
Державні підприємства	0,9	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5
Підприємства інших форм господарювання	3,3	2,6	2,6	2,7	3,0	2,6

* Зареєстровані юридичні особи та їхні відокремлені підрозділи за основним видом діяльності.
Джерело: [4].

М.Й. Малік, О. Шубравська, В. Амбросов, І.О. Іртищева, Т.В. Стройко та інші.

Важливість досліджень обумовлена необхідністю нових методичних підходів до формування конкурентоспроможного вітчизняного продовольчого ринку, які зможуть вивести економіку України на більш високий рівень. Тому дослідження питань виробництва та споживання аграрної продукції повинні здійснюватися у напрямі пошуку механізмів сталого розвитку.

НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ПРОБЛЕМИ

У роботах вищезазначених науковців закладене вагоме науково-методичне підґрунтя для

дослідження проблем агровиробництва. Соціально-економічна масштабність цих проблем дає можливість знаходити попередньо недосліджені аспекти та продовжувати наукові пошуки. Так, зокрема, найбільш актуальним напрямом, на наш погляд, є обґрунтування впливу агропромислового виробництва на рівень розвитку сільських територій.

МЕА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є узагальнення кількісної оцінки, визначення параметрів та закономірностей зміни для характеристик сучасного стану виробництва та споживання аграрної продукції в Україні.

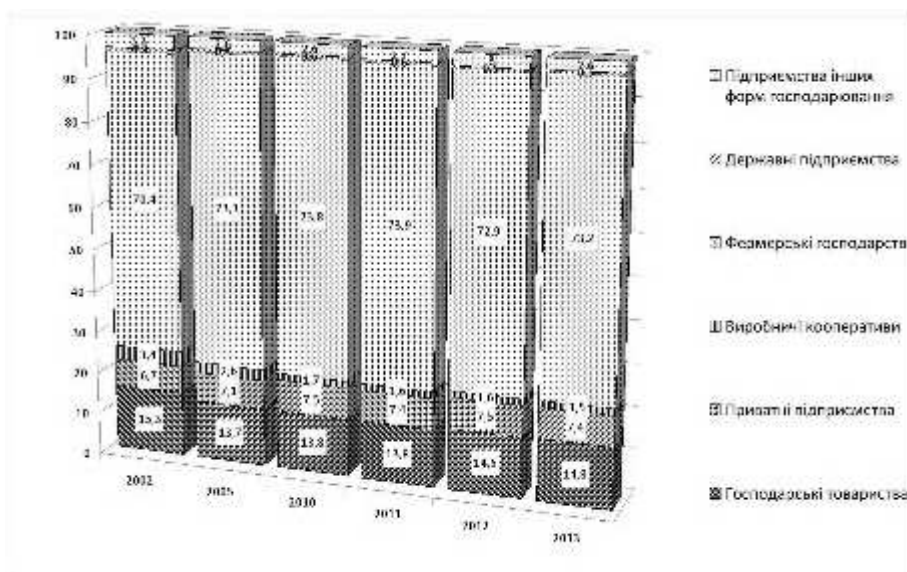

Рис. 1. Динаміка структури різних форм сільськогосподарських підприємств

**ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

Розвиток процесів глобалізації та зміни в структурі сільського господарства України поставили питання стосовно відповідності традиційних поглядів і ефективності аграрної політики сучасним тенденціям, що дало поштовх до необхідності концептуального переосмислення парадигми просторового розвитку сільських районів. Головною ідеєю нового погляду є визнання сільського господарства як галузі, що здатна конкурувати з іншими галузями в національній економіці та на світовому рівні.

Відомі українські вчені М.Й. Малік та М.А. Хвесик зазначають, нині тенденції розвитку сільських територій України пов'язані з процесом зміни характеру соціо-еколого-економічної системи в напрямі формування нових землегосподарських утворень. Можна тепер говорити про загальний борг нашого суспільства перед українським селом і цей борг зачіпає не тільки економічну складову, але й демографічну і навіть соціально-психологічну [1, с. 5].

Враховуючи тісний зв'язок агропромислового виробництва та рівня розвитку сільських територій О.В. Шубравська, зазначає, що під сталим розвитком агропродовольчої сфери слід розуміти:

- дотримання у процесі функціонування узгодженості, зокрема між обсягами виробництва тваринницької і рослинницької продукції, між ними та переробними потужностями, усіма ними разом та масштабами існуючих і потенціальних потреб вітчизняного і світового ринків;
- досягнення порівнянності доходів і розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості із середніми показниками в країні;
- забезпечення належної ефективності використання ресурсів довкілля і достатнього рівня їх відновлення та науково обґрунтованих пропорцій

Таблиця 2. Динаміка валової продукції сільського господарства за категоріями господарств, 1990–2013 рр., (у порівнянних цінах 2010 року; млн грн.)

Роки	Валова продукція	У тому числі продукція	
		рослинництва	тваринництва
Господарства усіх категорій			
1990	282774,2	145502,0	137272,2
1995	183890,3	106329,6	77560,7
2000	151022,2	92838,9	58183,3
2005	179426,5	114479,9	65025,9
2010	194886,5	124554,1	70332,4
2011	233696,3	162436,4	71259,9
2012	223254,8	149233,4	74021,4
2013	252859,0	175895,2	76963,8
Сільськогосподарські підприємства			
1990	199161,3	117938,0	81223,3
1995	99448,6	67549,1	31899,5
2000	57997,7	45791,0	12206,7
2005	72764,7	55677,0	17087,7
2010	94089,0	66812,7	27276,3
2011	121053,7	92138,4	28915,3
2012	113082,3	82130,2	30952,1
2013	136590,9	103127,8	33463,1
Господарства населення			
1990	83612,9	27564,0	56048,9
1995	84441,7	38780,5	45661,2
2000	93024,5	47047,9	45976,6
2005	106841,1	58802,9	48038,2
2010	100797,5	57741,4	43056,1
2011	112642,6	70298,0	42344,6
2012	110172,5	67103,2	43069,3
2013	116268,1	72767,4	43500,7

Джерело: [5].

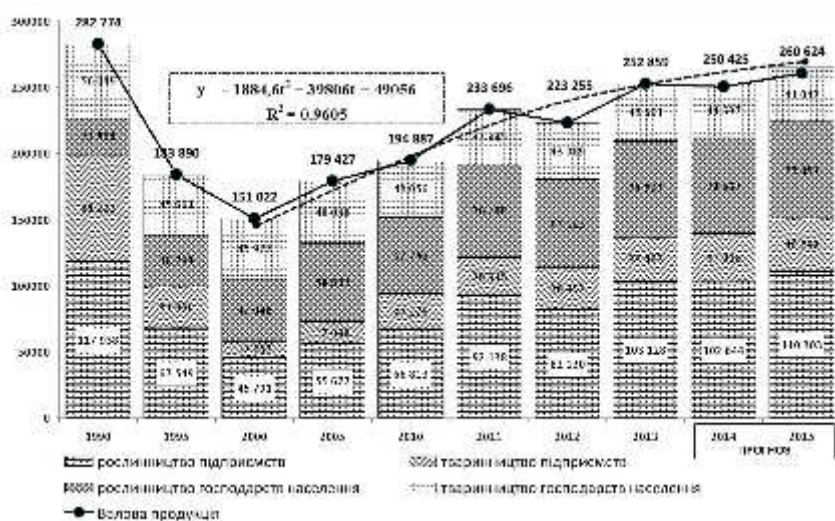

Рис. 2. Фактичні та прогнозовані обсяги валової продукції сільського господарства, млн грн.

Розраховано автором.

Таблиця 3. Валова продукція сільського господарства за основними групами товаровиробників у 2013 році

	Валова продукція		У тому числі			
	млн грн.	у % до підсумку	рослинництва		тваринництва	
			млн грн.	у % до підсумку	млн грн.	у % до підсумку
Усі категорії господарств	252859,0	100,0	175895,2	100,0	76963,8	100,0
Сільськогосподарські підприємства	136590,9	54,0	103127,8	58,6	33463,1	43,5
у тому числі						
державні сільськогосподарські підприємства	2554,5	1,0	2048,9	1,2	505,6	0,7
недержавні сільськогосподарські підприємства	134036,4	53,0	101078,9	57,4	32957,5	42,8
з них						
фермерські господарства	19091,4	7,6	17695,3	10,1	1396,1	1,8
господарства населення	116268,1	46,0	72767,4	41,4	43500,7	56,5

Джерело: [5].

при застосуванні в агропродовольчій діяльності мінеральних добрив, засобів захисту рослин, генетично модифікованих організмів [2].

Якщо в розвитку розвинених країн за попередні десятиліття досягнуто сталості й стабільності, то в Україні необхідно активно і взаємопогоджено використовувати всю сукупність наявного природного потенціалу та факторів відтворення, що гарантують як власну продовольчу безпеку, так і утвердження провідного становища країни на зовнішніх продовольчих ринках [3, с. 67].

Комплексна характеристика значення сільських територій та сільського господарства для економіки України потребує моніторингу показників розвитку сільськогосподарських підприємств, тобто суб'єктів господарювання, які мають право юридичної особи, що здійснює систематичну виробничу діяльність у галузі сільського господарства. Відповідно в таблиці 1 нами представлено кількість діючих сільськогосподарських підприємств в сільському господарстві.

Із множини різних форм господарювання на селі, фермерські господарства займають найбіль-

шу питому вагу (понад 70%). Найбільша кількість (41488) фермерських господарств припадає на 2010 рік. У структурній характеристиці форм господарювання на селі найменшу частку займають державні підприємства (менше 1%). Таким чином, фермерські господарства мають значний вплив на формування результатів діяльності підприємств галузі сільського господарства.

Наочно структурний склад сільськогосподарських підприємств представлено на рисунку 1.

Розвиток сільських територій об'єктивно пов'язаний із виробництвом продукції сільського господарства. Під валовою продукцією сільського господарства розуміють продукти рослинного і тваринного походження, які отримані внаслідок вирощування сільськогосподарських культур і використання сільськогосподарських тварин, а також обсяг зміни незавершеного виробництва у рослинництві, обсяг вирощування молодих багаторічних насаджень за рік та обсяг вирощування худоби та птиці (приплід, приріст живої маси).

Продукцію оцінюють у постійних цінах, розрахованих як середньозважені ціни товарної та

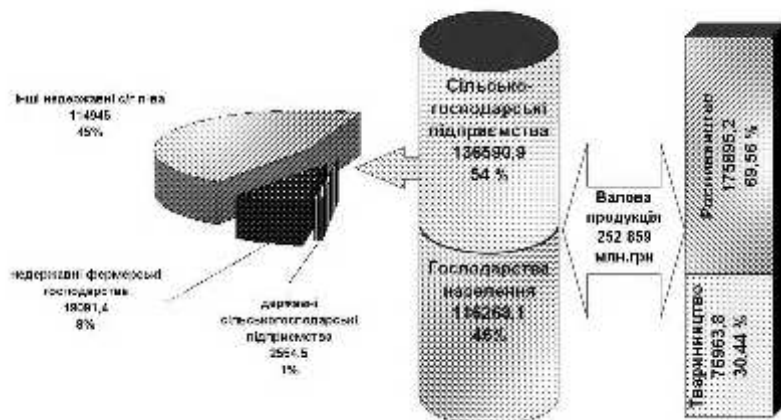

Рис. 3. Структура валової продукції сільського господарства за основними групами товаровиробників у 2013 р.

Таблиця 4. Виробництво сільськогосподарської продукції на одну особу (кг)

	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Продукція сільського господарства, грн.	3813	4357	4298	4249	5113	4897	5578
Продукція рослинництва, грн.	2430	2946	2821	2715	3554	3273	3873
Зернові культури	807	1152	999	856	1242	1014	1386
Цукрові буряки (фабричні)	328	290	219	300	410	404	237
Соняшник	100	141	138	148	190	184	243
Картопля	413	423	427	408	531	510	489
Овочі	155	172	181	177	215	220	217
Плоди та ягоди	36	33	35	38	41	44	50
Виноград	9	9	10	9	11	10	13
Продукція тваринництва, грн.	1383	1411	1477	1534	1559	1624	1705
М'ясо (у забійній вазі)	34	41	42	45	47	49	53
Молоко	291	254	252	245	243	250	253
Яйця, шт.	277	323	345	372	409	419	431

Джерело: [8].

нетоварної частини продукції сільського господарства. Товарна частина продукції оцінена за фактичними цінами реалізації, а нетоварна частина продукції — за собівартістю. За постійні ціни прийняті середні ціни 2010 [5]. Динаміку валової продукції сільського господарства за категоріями господарств за період 1990—2013 років представлено в таблиці 2.

Поліноміальний тренд закономірності зміни валової продукції з рівнем достовірності апроксимації 96,05 % прогнозує у підсумку 2014 року значення валової продукції сільського господарства 250425 млн грн., а на 2015 рік значення 260624 млн грн. Таке значення можливе за умови збереження всіх факторів впливу на валову продукцію сільського господарства, які існували за попередньо досліджуваний період і зрівноважені в моделі динаміки представленої на рисунку 2.

Для деталізації дослідження представимо валову продукцію сільського господарства за основ-

ними групами товаровиробників в 2013 році (табл. 3).

Проведені дослідження показали, що найбільшу питому вагу (53%) у виробництві валової продукції сільського господарства займають недержавні сільськогосподарські підприємства. На другому місці знаходяться господарства населення, тобто домогосподарства, що здійснюють сільськогосподарську діяльність як з метою самозабезпечення продуктами харчування, так і з метою виробництва товарної сільськогосподарської продукції. До цієї категорії виробників віднесені також фізичні особи — підприємці, які провадять свою діяльність у галузі сільського господарства.

Графічно структуру валової продукції сільського господарства за основними групами товаровиробників у 2013 році представлено на рисунку 3. Для відображення результатів діяльності підприємств галузі сільського господарства використовують абсолютні та відносні характеристики.

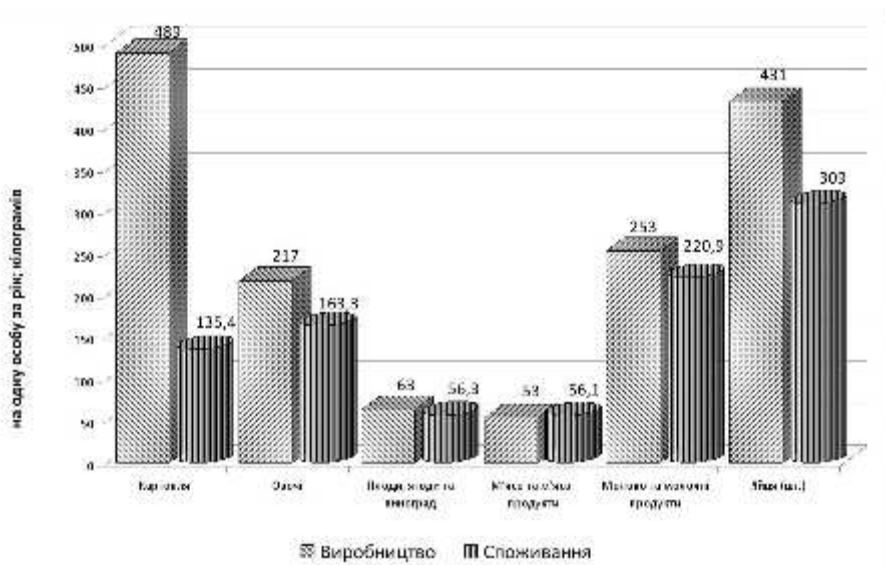

Рис. 4. Графічне представлення порівняльного аналізу обсягів виробництва та споживання основних сільськогосподарських продуктів за 2013 рік

Проблеми пов'язані із світовою фінансовою кризою позначилися на формуванні попиту на сільськогосподарську продукцію. Залишається високою частка сімейних бюджетних витрат на продукти харчування (понад 50%), тоді як у країнах європейського союзу — 15—25%. Особливо низький рівень споживання спостерігається серед малозабезпечених категорій населення. У зв'язку з цим, стимулювання споживчого попиту слід починати насамперед із підвищення купівельної спроможності малозабезпечених категорій, які споживають продуктів значно менше, ніж забезпечені сім'ї.

Підвищення купівельної спроможності малозабезпечених категорій населення до рівня споживачів, прибутки яких перевищують прожитковий мінімум, сприятиме значному зростанню річного сукупного споживчого попиту на хліб, м'ясо і молоко. Але загальний потенціал споживчого попиту значно більший. Підвищення рівня споживання продовольства до рекомендованих Українським науково-дослідним інститутом харчування норм споживання основних видів продуктів уможливило б підвищення сумарного споживчого попиту на десятки млрд грн., з яких 60% — потенційні доходи аграрного сектору.

Оскільки, виробництво сільськогосподарської продукції забезпечує продовольчу безпеку країни, в цілому, і кожного мешканця зокрема, то важливого значення набуває динаміка виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу (табл. 4).

Зупиняючись більш детально на факторах екологічно сталого розвитку сільських територій слід відмітити, що виникнення концепції сталого розвитку підірвало фундаментальну основу традиційної економіки — необмежене економічне зростання. Традиційна економіка стверджувала, що максимізація прибутку і задоволення споживачів в ринковій системі є сумісним із максимізацією добробуту. Але виникнення кризових явищ в економіці 70—80-х рр. показало, що орієнтація економіки на короткострокову максимізацію прибутку та задоволення індивідуумів-споживачів в кінцевому підсумку приводить до виснаження природних та людських ресурсів. Це і висунуло на порядок денний необхідність винайдення нових схем виробництва і споживання, що не будуть іти у протиріччя з новими потребами розвитку людства — збереження та вдосконалення соціуму в тісному взаємозв'язку із природним середовищем [6, с. 89].

Політика держави має забезпечувати підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняного агропродовольчої сфери на внутрішніх та зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції

Таблиця 5. Динаміка раціональності споживання основних продуктів харчування населенням України за 2011—2013 рр., кг/чол. за 1 рік

Продукт харчування	Раціональна норма споживання ВОЗ ООН*	2011	2012	2013	Коефіцієнт раціональності споживання		
					2011	2012	2013
М'ясо і м'ясопродукти	83	51,2	54,4	56,1	0,62	0,66	0,68
Хліб і хлібопродукти	101	110,4	109,4	108,4	1,09	1,08	1,07
Молоко і молокопродукти	380	204,9	214,9	220,9	0,54	0,57	0,58
Яйця, шт.	290	310	307	309	1,07	1,06	1,07
Риба і рибопродукти	20	13,4	13,6	14,6	0,67	0,68	0,73
Цукор	38	38,5	37,6	37,1	1,01	0,99	0,98
Олія	13	13,7	13,0	13,3	1,05	1,00	1,02
Картопля	124	139,3	140,2	135,4	1,12	1,13	1,09
Овочі та баштанні	161	162,8	163,4	163,3	1,01	1,01	1,01
Фрукти, ягоди	90	52,6	53,3	56,3	0,58	0,59	0,63

* Норми рекомендовано Українським НДІ гігієни харчування МОЗ. Їхній рівень приблизно на 20 % нижчий фактичного споживання в розвинених країнах. Джерело [9].

та продуктів харчування, гарантувати якість цієї продукції та її відповідність вимогам СОР і ЄС [7, с. 87].

Щоб визначити рівень забезпеченості власними продуктами харчування необхідно порівняти показники виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу (дані табл. 4) із рівнем споживання відповідних продуктів однією особою.

Графічне представлення порівняльного аналізу динаміки обсягів виробництва та споживання основних сільськогосподарських продуктів відображено на рисунку 4.

Із рисунка 4 видно, що обсяги виробництва майже всіх розглядуваних продуктів забезпечують потреби харчування населення України. Виключення становить тільки виробництво м'яса та м'ясопродуктів. За кожен із досліджуваних років, рівень споживання м'яса та м'ясопродуктів перевищував рівень їх виробництва.

З метою насичення вітчизняного ринку продуктами власного виробництва, сільськогосподарським підприємствам, слід звернути увагу на нарощування обсягів виробництва м'яса та м'ясопродуктів. Адже у українських фермерів існують усі умови для задоволення населення даним продуктом харчування і для забезпечення зростання експорту сільськогосподарської продукції.

Продовольча безпека країни забезпечується за рахунок: споживання населенням біологічно повноцінної продукції з рекомендованим рівнем калорійності — не нижче як 3 000 Ккал на добу; виробництва вітчизняними товаровиробниками 75—80% загального обсягу основних видів продуктів; створення продовольчих запасів в розмірі 20% від загального обсягу споживання. За 2011—2013 рр. в Україні баланс споживання основних продуктів харчування відхиляється від раціональних норм, рекомендованих у світі (табл. 5).

Динаміка споживання основних продуктів харчування за 2011—2013 рр. характеризується недостатністю споживання за наступними продуктами: м'ясо і м'ясопродукти, молоко і молокопродукти, риба і рибопродукти, фрукти і ягоди. Перевищує рекомендовані стандарти рівень споживання хліба і хлібопродуктів, олії та картоплі. Все це свідчить про порушення збалансованості раціону харчування.

ВИСНОВКИ

Враховуючи вищезазначене, можна узагальнити наступні висновки:

1. Виробництво сільськогосподарської продукції забезпечує продовольчу безпеку країни.
2. Вітчизняним аграріям слід звернути увагу на нарощування обсягів виробництва м'яса та м'ясопродуктів.
3. Для України характерне порушення збалансованості раціону харчування.
4. Деградація села підриває основи подальшого розвитку не лише аграрного сектора, але й усього суспільства через загрозу продовольчій безпеці, звуження демографічно-відтворювальної бази, втрату культурної спадщини та соціального контролю над територією держави.
5. Нагальною потребою є створення умов для реалізації багатофункціональності сільського господарства і села в інтересах суспільства.
6. Аграрний сектор, який забезпечує більшість продуктів харчування, має великі можливості для суттєвого зростання і повнішого забезпечення споживчого попиту.

Література:

1. Малік М.Й. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва / М.Й. Малік, М.А. Хвесик // Економіка АПК. — 2010. — № 5. — С. 3—12.
2. Шубравська О. Інтеграція трьох принципів сталого розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.btsau.kiev.ua/files/page/international/operating/files/.../Shubravaska.ppt
3. Амбросов В. Ефективність використання факторів розширеного відтворення в аграрному секторі / В. Амбросов // Економіка України. — 2009. — № 1. — С. 67—73.
4. Статистичний збірник "Сільське господарство України 2013" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Статистичний бюлетень "Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010 р.) за 2013 рік" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / авт.: А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко. — 2 вид. — К., 2011. — 392 с.

7. Іртищева І.О. Державне регулювання розвитку інтеграційних систем в агропродовольчій сфері України в умовах глобалізації / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко, М.І. Стегней // Науковий журнал "Актуальні проблеми економіки". — 2013. — № 4. — С. 80—88.

8. Статистичний збірник "Україна в цифрах 2013" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Статистичний збірник Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References:

1. Malik, M.J. and Khvesyk, M.A. (2010), "Sustainable rural development on the basis of regional nature and ecologically safe agro-industrial production"b *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 3—12.
 2. Shubravsk'ka, O. (2002), "The integration of the three principles of sustainable development", available at: www.btsau.kiev.ua/files/page/international/operating/files/.../Shubravaska.ppt (Accessed 28 Oct 2014).
 3. Ambrosov, V. (2009), "Efficiency of use factors of expanded reproduction in the agricultural sector", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 1, pp. 67—73.
 4. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Statistical digest "Agricultural Ukraine 2013", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 28 Oct 2014).
 5. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Statistical Bulletin "Gross agricultural output Ukraine (at constant 2010 prices.) For 2013", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 28 Oct 2014).
 6. Sadovenko, A. Maslovs'ka, L. Sereta, V. and Tymochko, T. (2011), *Stalyj rozvytok suspil'stva: navchal'nyj posibnyk* [Sustainable Development of Society], Kyiv, Ukraine.
 7. Irtysheva, I.O. Strojko, T.V. and Stehnej, M.I. (2013), "State regulation of integration of Agricultural and Food Sector in Ukraine in the context of globalization", *Naukovyj zhurnal "Aktual'ni problemy ekonomiky"*, vol. 4, pp. 80—88.
 8. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Statistical Yearbook "Ukraine in numbers 2013", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 28 Oct 2014).
 9. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Statistical Yearbook balances and consumption of basic foodstuffs population of Ukraine in 2013", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 28 Oct 2014).
- Стаття надійшла до редакції 13.11.2014 р.*